

GRITIM Policy Brief

Number 8, 2018

Promoting realistic expectations: Roma inclusion in the Catalan education system

Zenia Hellgren and Lorenzo Gabrielli

(GRITIM-UPF)

zenia.hellgren@upf.edu

Trilingual brief: English, Castellano, Català

Grup de Recerca Interdisciplinari sobre Immigració

Departament de Ciències Polítiques i Socials

Universitat Pompeu Fabra

Carrer Ramon Trias-Fargas, 25-27 08005 Barcelona (Spain)

gritim@upf.edu www.upf.edu/gritim

GRITIM-UPF Policy Briefs disseminate research outcomes that can contribute to policy making and provide a common ground for debates across the institutional boundaries between research, policy making and advocacy.

GRITIM-UPF is an Interdisciplinary Research Group on Immigration at the Department of Political and Social Sciences at Pompeu Fabra University (Barcelona, Catalonia). It is made up of researchers from different disciplines, who are interested in aspects of innovation and management of change processes arising from human mobility and immigration. The group's main objectives are to promote theoretical and applied research related to political and social agendas.

Coordination of the publishing and copy-editing: Dirk Gebhardt

Suggested citation: Hellgren, Z. and Gabrielli, L. (2018) *Promoting realistic expectations: Roma inclusion in the Catalan education system*. GRITIM-UPF Policy Brief, no. 8, 2018.

This publication was produced within the research project:

[Roma inclusion in education: Fostering constructive attitudes and good practices in the Barcelona area \(VAKERIPEN\)](#)

Co-funded by the *Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme* of the European Union, Grant Agreement JUST/2015/RDIS/AG/DISC/9372

Executive Summary

This policy brief is based upon the results of our project Vakeripen, which we implemented in collaboration with the Roma associations Fundació Privada Pere Closa and Rromane Siklövne, with the support of the City Council of Barcelona as associate partner. Its main objective was to promote inclusion in education of Roma children in Barcelona through dialogue between schools and Roma families. We found that the Roma families, contrary to common perceptions, did not have low expectations on the education of their children, but that the realisation of these expectations was often hampered by factors as their lack of resources and overall vulnerable situation. Among the schools, in turn, we found that the expectations on the educational outcomes of Roma pupils were overall low, and that teachers often felt frustrated because they perceived that the Roma families were not enough involved or interested in the education of their children. Overall, we found that there is a great need to improve the communication and mutual understanding between schools and families, in order to work together for the same objective: the educational success of Roma children and youth. In the brief, we first present the main results of our project, and then suggest a series of policy actions that we believe could potentially improve Roma inclusion in education.

Keywords

Roma inclusion, education, expectations, discrimination, representation

Authors' biographical note

Zenia Hellgren is Doctor of Sociology from Stockholm University, senior researcher and currently Marie Curie Research Fellow at GRITIM-UPF. She was the PI of the project that this policy paper is based upon, and has had leading roles in several European research projects. She also teaches the course “Diversity, Discrimination and Citizenship” at the Master in migration studies programme at Pompeu Fabra University. At present, her project REPCAT examines diversity management in Catalan public institutions. In her earlier research, she has mainly focused on the situation of immigrants and ethnic minorities in terms of inclusion/exclusion, precarious work, discrimination, and opportunities, for instance within a large European cross-country comparative project on migrant domestic work (<http://www.familiesandsocieties.eu/>). She has published her work in numerous academic journals and edited volumes; for a full list of publications see <https://www.upf.edu/web/zenia-hellgren>.

Lorenzo Gabrielli, Ph.D. cum laude in Political Science from LAM-Science Po Bordeaux, France (2011) is post-doctoral researcher at GRITIM- Universitat Pompeu Fabra, associate lecturer at Political Science Department at UPF, and associate researcher at Centre Emile Durkheim-Sciences Po Bordeaux. He has been visiting researcher at United Nations University – Institute of Globalisation, Culture and Mobility (UNU-GCM), and senior visiting researcher at IEMed (European Institute of the Mediterranean). Dr. Gabrielli has worked as researcher for EUNOMAD - European Network on Migration and Development, and for the Fundació Jaume Bofill, Barcelona. His research interests cover the multilevel governance of international migration in the Euro-African space; the “migration–development” nexus; borders and bordering/re-bordering processes; the issue of migrant integration; the transnational political participation of migrants, and other issues related to migration phenomena.

Introduction: the Vakeripen project

Vakeripen (Roma inclusion in education: Fostering constructive attitudes and good practices in the Barcelona area) is a collaboration between the research group GRITIM-UPF at Pompeu Fabra University, and the Roma associations Fundació Privada Pere Closa and Rromane Siklõvne, with the support of the City Council of Barcelona as associate partner. The objective of the project, which was concluded in June, 2018, was to promote inclusion in education of Roma children in Barcelona through dialogue between schools and Roma families. In Romani language, the word “vakeripen” means conversation. It is the term in this language that is closest to “communication,” which is a key concept in this project. It is widely recognized in the literature on education that communication between teachers and families is a key element in educational success. The project combined research with practical implementation, aiming to improve the work in this field as much in practice as at the level of knowledge in order to construct sustainable methods against the exclusion and school failure that affect the Roma people disproportionately.

For more details on the project’s implementation and activities, as well as our research task, please see the full project report:
<https://www.upf.edu/documents/8396374/0/VAKERIPEN/aaae89a1-6aaa-997a-d199-45f91d83b671>

Main findings and conclusions

From our empirical study we found that the Roma families who participated, contrary to common perceptions, did not have low expectations on the education of their children. What they often did experience was a lack of resources, economic and labour-related precariousness, which poses obstacles for their ability to support their children’s educational projects as much as they would want to. Moreover, their frequent experiences of discrimination in society in general, and on the labour market in particular, may influence negatively on their perception that school achievement could lead to social mobility. The eighty families who participated in our project want their children to continue studying and “have a better life than them.” Nevertheless, they are

very aware of the fact that their lack of economic resources may make it difficult for them, for instance, pay for the fees related to educational projects.

Among the schools, in turn, we found that the expectations on the educational outcomes of Roma pupils were overall low, though there are important differences both between schools and between individual teachers within a school. The interviewed teachers often claimed to feel frustrated because they perceive that the Roma families are not enough involved or interested in the education of their children. In some schools and among some teachers we did find an attitude that best can be described as resignation considering the future of Roma children. It seems that the individual teacher and his/her level of involvement is central to support and motivate the pupils, consistent with earlier research highlighting that teacher support is particularly central when the children/youth come from socially vulnerable environments¹.

However, the attitudes of the school staff were also clearly a reflection of structural factors conditioning their everyday work. They claimed that deficits in time and budget made it virtually impossible to attend the needs of the pupils. The pressure to charge the families for school material also induced, in several cases, the schools to practice “punishments” when families did not pay on time, as denying children participation in excursions and school parties, which had strongly negative effects on the relationship between the school and the affected families. Nevertheless, other schools found alternative methods in order to avoid these practices.

Overall, we found that there is a great need to improve the mutual understanding between schools and families. Moreover, the teachers perceived that they often had to perform “social work” instead of actual teaching: there are many pupils in these schools whose basic needs are not covered, and attending these needs means less time for teaching, seriously affecting learning processes in disadvantaged schools. Another central finding was that there is a lack of Roma representation in the schools, which contributes to a lacking identification of the Roma children and their families with the school and the education system. The Roma children rarely meet adults with whom they identify who have higher studies and stable employment, there are no Roma teachers in

¹ Bereményi, B.Á & Carrasco, S. (2015) Interrupted Aspirations: Research and Policy on Gitano Education in a Time of Recession in Spain. *Intercultural Education* Volume 26.1; and Bereményi, B.Á & Carrasco, S. (2017) Bittersweet success. The impact of academic achievement among the Spanish Roma after a decade of Roma inclusion, in *Second International Handbook of Urban Education*. Springer. Eds. William T. Pink, George W. Noblit.

the schools, Roma culture and history is rarely mentioned in class, and in general there is no acknowledgement of the Roma contribution to national culture. All in all, the Roma children and their families nearly never see a positive image of their own culture or people transmitted by the majority society. In order to increase the Roma community's identification with the school and the majority society overall, it seems necessary to make Roma culture and history visible in the general school curriculum (thus not only in schools with high proportions of Roma students). It would also be very positive to work actively in order to recruit teachers and other role models (beyond the current school mediators) of Roma origin, so that Roma people are present in a mainstreamed way and not only to have a mediating role.

We conclude that it is central to work actively to increase the expectations that the school staff has on Roma children. It is absolutely fundamental that they believe in these pupils and that they are able to transmit such positive expectations to them. It is also important to continue working with the expectations of the families, and to promote that these expectations are realistic. In order to do so, the schools may need to improve and develop structures of support and information about future possibilities: mentor programs, detailed and concrete, practical information about scholarships for higher studies, how to reach different professions, etc. for the children and their families (this is particularly central in secondary school, in order to motivate the students who may want to continue studying but are uncertain of the use of these studies, or in general, of how to achieve a better future).

At a general level, we believe that there is a need for a deeper and more comprehensive view on school failure, taking into account for instance what are the underlying reasons when a child does not go to school, or does not meet the expected level of educational achievement. Based on our empirical study, we found that what the school may perceive as a lack of interest or involvement may simply reflect a life situation that is difficult to sustain. It appears necessary to approach the situation of Roma children and their families at multiple levels in order to seriously foster and improve their school achievement:

- i) Structural level – for instance: evaluate the intervention of social services (so that the teachers do not have to perform their work) and the protocols for absenteeism (there are signals that there is insufficient follow-up in such cases), the resources for schools with special needs, and, at a general level, work to

improve the economic and labor related prospects and social mobility in these residential areas.

ii) Interpersonal level – with awareness, understanding and flexibility the schools can work to find viable channels for communication, even if this means that they may have to reconsider current norms and practices, for instance finding alternative formats for individual meetings with families outside of the standard schedules. It is important that all teachers and other school staff receive training and awareness-raising to make sure that their attitudes towards the Roma families are egalitarian and inclusive at all times.

Based on these key findings, we have formulated some policy recommendations intended to be taken into account both at the local, national and European levels.

Policy recommendations intended to promote Roma inclusion in the Catalan education system

A. Actions intended to make the schools promote high expectations (both among the school staff and the pupils)

- Mainstreaming of active and concrete work to increase the expectations of the pupils throughout the activities in class rooms, complemented by direct and continuous information in primary and secondary schools about higher studies and different professions and how to reach them. Implementation of mentorship programs in schools, and scholarships or other funding for school material, computers etc. if this is required in the education, to guarantee that no child lacks the tools necessary to follow the school curriculum.
- Give priority and visibility to the theme “what do you want to be when you grow up?” and promote a positive image of higher studies and professional life from an early age, at all times avoiding to reproduce stereotypes of specific “Roma professions.”
- In schools where the staff believes that the educational level must be lower than average as a considerable proportion of the pupils do not attend class regularly

or are not following the course, it appears fundamental to find alternative ways to support the pupils who have higher expectations, without leaving the others behind.

B. Actions intended to increase the support of the Roma in the education system

- Revise current systems of extra educational support, for instance by trying to make the schedules fit the families' needs.
- Try to avoid giving homework to the extent this is possible, as it tends to be a disadvantage for children without adequate family support and thereby increases inequality between pupils.
- Revise the use of resources in public schools that are supposed to be free of charge but in practice are not (costs of school material, food, sport activities, excursions...).
- Support families to create a Parents' Association where there is none, to find a formal way to channel their concerns and increase their leverage in contacts with the school and other institutions.
- Revise the segregation between schools, and what effects the current systems for admission of pupils to different schools may have to increase or decrease this.
- Be aware of the risk that current, limited support systems (as a certain number of scholarships) only benefit the most excellent students, and search for means to promote the opportunity of attaining higher studies for all.
- Promote systems for the recruitment of teachers intended to ensure less rotation of school staff in schools considered unattractive by many teachers; schools should ideally be able to recruit teachers who explicitly want to work there, and work continuously with support and motivation programs within the school.

C. Actions intended to increase the representation of the Roma, in schools, in teaching content and in the education system overall

- Look into the possibilities to actively train and recruit teachers and other role models of Roma origin in the schools, in a mainstreamed way and not only with the function of cultural mediators. Initially, focus here may need to be on supporting and attracting Roma students to access the university programs for future teachers.
- Include training and awareness-raising in cultural and ethnic diversity at the university programs for future teachers.
- Promote and foster continuous training and awareness-raising in diversity and inclusion for all teachers.
- Provide specific awareness-raising of teachers in schools with high proportions of Roma students about the life situation of the Roma communities in the neighbourhood, to improve the school's understanding of what factors may influence on the families' engagement and the children's achievement.
- Finally, it is necessary to increase the visibility of Roma culture and history as parts of national culture and history in a mainstreamed way, for instance through including Roma authors and painters among other national writers and artists, or by speaking also about the persecution of Roma over the centuries and the Roma victims of the holocaust in history classes. This should be the case for all schools and not only in those with a high proportion of Roma pupils, considering that it is necessary to foster positive and inclusionary attitudes towards Roma people among the ethnic majority, in order to prevent and combat persisting discriminatory practices.

Versión en castellano

Promoviendo expectativas realistas: la inclusión de los gitanos en el sistema educativo catalán

Introducción: el proyecto Vakeripen

Vakeripen (*Roma inclusion in education: Fostering constructive attitudes and good practices in the Barcelona area*) es una colaboración entre el grupo de investigación GRITIM de la Universidad Pompeu Fabra y las asociaciones gitanas Fundació Privada Pere Closa y Rromane Siklövne, con el apoyo del Ayuntamiento de Barcelona como *partner* asociado. El objetivo del proyecto, que se concluyó en junio de 2018, era promover la inclusión en la educación de los niños gitanos en Barcelona, a través del diálogo entre las escuelas y las familias. En el idioma romaní, la palabra *vakeripen* significa “conversación”. En este idioma, es el término más cercano a *comunicación*, que es un concepto clave en este proyecto. En la literatura sobre educación, es ampliamente reconocido que la comunicación entre profesores y familias es un elemento fundamental para el éxito educativo.

El proyecto ha combinado la investigación con la implementación práctica, con el objetivo de mejorar el trabajo en este campo tanto a nivel empírico como teórico para desarrollar métodos sostenibles contra la exclusión y el fracaso escolar que afectan a la población gitana de manera desproporcionada.

Para obtener más detalles sobre la implementación y las actividades del proyecto, así como sobre nuestros trabajos de investigación, consulte el informe completo del proyecto en:
<https://www.upf.edu/documents/8396374/0/VAKERIPEN/aaae89a1-6aaa-997a-d199-45f91d83b671>

Principales resultados y conclusiones

De nuestro estudio empírico se desprende que las familias gitanas que participaron en el proyecto, contrariamente a la percepción generalizada, no tenían expectativas bajas sobre la educación de sus hijos. Sin embargo, a menudo experimentan una falta de recursos, y una precariedad económica y laboral, que plantea obstáculos para su capacidad de apoyar los proyectos educativos de sus hijos tanto como quisieran. Además, sus frecuentes experiencias de discriminación en la sociedad en general, y en el mercado laboral en particular, pueden influir negativamente en su percepción de que los logros escolares puedan favorecer la movilidad social. Las

ochenta familias que participaron en nuestro proyecto quieren que sus hijos sigan estudiando y “tengan una vida mejor que ellos”. Sin embargo, son muy conscientes del hecho de que su falta de recursos económicos puede dificultarles, por ejemplo, pagar los costes relacionados con los proyectos educativos.

Entre las escuelas, a su vez, encontramos que las expectativas sobre los resultados educativos de los alumnos gitanos eran, en línea general, bajas, aunque existen diferencias importantes entre escuelas y entre los propios profesores dentro de una misma escuela. Los profesores entrevistados a menudo afirmaron sentirse frustrados, ya que perciben que las familias gitanas no están lo suficientemente involucradas o interesadas en la educación de sus hijos. En algunas escuelas y entre algunos maestros, encontramos una actitud que se puede describir como de resignación hacia el futuro de los niños gitanos. Parece que el profesor individual y su nivel de participación son fundamentales a la hora de apoyar y motivar a los alumnos, de acuerdo con investigaciones anteriores que destacan que el apoyo de los maestros es particularmente importante cuando los niños/jóvenes provienen de entornos socialmente vulnerables².

Sin embargo, las actitudes del personal de las escuelas son también claramente un reflejo de los factores estructurales que condicionan su trabajo diario. Así, declararon que los déficits en tiempo y presupuesto hacían prácticamente imposible atender las necesidades de los alumnos. La presión para cobrar a las familias por el material o los gastos escolares también indujo a las escuelas, en varios casos, a practicar “castigos” cuando las familias no pagaban a tiempo, negando la participación de los niños en excursiones y fiestas escolares, lo que tuvo efectos muy negativos en la relación entre escuela y familias afectadas. Además, algunas escuelas han encontrado métodos alternativos para evitar estas prácticas.

En general, vemos que existe una gran necesidad de mejorar el entendimiento mutuo entre escuelas y familias. Además, los maestros perciben que a menudo tienen que realizar “trabajo social” en lugar de dedicarse a enseñar: hay muchos alumnos en estas escuelas cuyas necesidades básicas no están cubiertas, y atender estas necesidades

² Bereményi, B.Á & Carrasco, S. (2015) Interrupted Aspirations: Research and Policy on Gitano Education in a Time of Recession in Spain. *Intercultural Education* Volume 26.1; and Bereményi, B.Á & Carrasco, S. (2017) Bittersweet success. The impact of academic achievement among the Spanish Roma after a decade of Roma inclusion, in *Second International Handbook of Urban Education*. Springer. Eds. William T. Pink, George W. Noblit.

significa dedicar menos tiempo para la enseñanza, lo que afecta seriamente los procesos de aprendizaje en las escuelas desfavorecidas.

Otro hallazgo central es que existe una falta de representación de los gitanos en las escuelas, lo que contribuye a una ausencia de identificación de los niños y sus familias con la propia escuela y el sistema educativo. Los alumnos gitanos rara vez se encuentran con adultos con quienes se identifiquen y que tengan estudios superiores y un empleo estable; no hay profesores gitanos en las escuelas; la historia y la cultura gitanas extrañamente se mencionan en clase y, en general, no se reconoce la contribución del pueblo gitano a la cultura nacional. En general, los niños gitanos y sus familias casi nunca ven que una imagen positiva de su propia cultura o pueblo sea transmitida por la sociedad mayoritaria. Para aumentar la identificación de la comunidad gitana con la escuela y la sociedad mayoritaria en general, parece necesario visibilizar la cultura y la historia gitanas en el currículo escolar general (por lo tanto, no solo en las escuelas con una alta proporción de estudiantes gitanos). También sería muy positivo trabajar activamente para reclutar maestros y otros referentes de origen gitano (más allá de los mediadores escolares actuales), para que los gitanos estén presentes de manera integrada y no solamente para tener un papel de mediador.

Por tanto, llegamos a la conclusión que es esencial trabajar activamente para aumentar las expectativas del personal escolar sobre los alumnos gitanos. Es absolutamente fundamental que crean en estos alumnos y que puedan transmitirles unas expectativas positivas. También es importante continuar trabajando hacia las expectativas de las familias y promover que estas expectativas sean realistas. Para hacerlo, las escuelas pueden necesitar mejorar y desarrollar estructuras de apoyo e información sobre posibilidades futuras: programas de mentoría, información práctica y detallada sobre becas para estudios superiores, cómo acceder a diferentes profesiones, etc., para los niños y las niñas, así como para sus familias (particularmente central en la escuela secundaria para motivar a los estudiantes, quienes pueden querer continuar estudiando pero no estar seguros de la utilidad de estos estudios o, en general, de cómo lograr un futuro mejor).

A nivel general, consideramos necesario que exista una visión más profunda y completa sobre el fracaso escolar, teniendo en cuenta, por ejemplo, cuáles son las razones subyacentes cuando un niño no va a la escuela o no cumple con el nivel esperado de logros educativos. Sobre la base de nuestro estudio empírico, encontramos que lo que la escuela puede percibir como falta de interés o participación puede reflejar

simplemente una situación de vida difícil de sostener. Por tanto, parece necesario abordar la situación de los alumnos gitanos y sus familias desde varios niveles para fomentar y mejorar realmente su rendimiento escolar:

- i. Nivel estructural: por ejemplo, evaluar la intervención de los servicios sociales (para que los docentes no tengan que realizar su trabajo) y los protocolos para reducir el absentismo (hay señales de que no hay un seguimiento suficiente en tales casos); los recursos para las escuelas con necesidades especiales, y, a nivel más general, el trabajo para mejorar las perspectivas económicas y laborales y la movilidad social en estas zonas.
- ii. Nivel interpersonal: con conciencia, comprensión y flexibilidad, las escuelas pueden trabajar para encontrar canales viables de comunicación, incluso si esto puede significar tener que reconsiderar las normas y prácticas actuales; por ejemplo, encontrar formatos alternativos para reuniones individuales con familias fuera de la programación estándar. Es importante que todos los maestros y demás personal escolar reciban formación y concienciación sólidas para asegurarse de que sus actitudes hacia las familias romaníes sean igualitarias e inclusivas en todo momento.

Sobre la base de estos resultados, hemos formulado algunas recomendaciones para que se tengan en cuenta a nivel local, nacional y europeo para el desarrollo de políticas en este ámbito.

Recomendaciones políticas destinadas a promover la inclusión del pueblo gitano en el sistema educativo catalán

A. Acciones destinadas a impulsar que las escuelas promuevan expectativas altas (tanto entre el claustro docente como entre los alumnos)

- Integrar (*mainstreaming*) el trabajo activo y concreto para aumentar las expectativas de los alumnos a través de las actividades en las aulas, complementadas con información directa y continua en las escuelas primarias y secundarias sobre estudios superiores, diferentes profesiones y cómo llegar a ellas.
- Implementar programas de mentoría en las escuelas; becas u otros fondos para material escolar, ordenadores, etc., si esto se requiere en la educación para

garantizar que ningún niño carezca de las herramientas necesarias para seguir el currículo escolar.

- Dar prioridad y visibilidad al tema “¿Qué quieres ser cuando seas mayor?” y promover una imagen positiva de los estudios superiores y la vida profesional desde una edad temprana, evitando en todo momento reproducir estereotipos sobre “profesiones gitanas” específicas.
- En las escuelas donde el personal cree que el nivel educativo debe ser más bajo que el promedio, ya que una proporción considerable de alumnos no asisten a clases regularmente o no están siguiendo el curso, parece fundamental encontrar formas alternativas de apoyar a aquellos que tienen mayores expectativas, sin dejar atrás a los demás.

B. Acciones destinadas a aumentar el apoyo a los gitanos en el sistema educativo

- Revisar los sistemas actuales de refuerzo escolar; por ejemplo, tratando de ajustar los horarios a las necesidades de las familias.
- Intentar evitar, en la medida de lo posible, poner deberes, ya que tiende a constituir una desventaja para los niños sin el apoyo familiar adecuado y, por lo tanto, aumenta la desigualdad entre los alumnos.
- Revisar el uso de los recursos en las escuelas públicas, que se supone que son gratuitas pero, en la práctica, no (gastos de material escolar, alimentos, actividades deportivas, excursiones, etc.).
- Ayudar las familias a crear un AMPA donde no haya ninguna, para encontrar una manera formal de canalizar sus preocupaciones y aumentar su influencia en los contactos con la escuela y otras instituciones.

- Revisar la segregación entre escuelas y los efectos que el actual sistema de admisión de alumnos a diferentes escuelas puede tener a la hora de aumentarla o disminuirla.
- Tener en cuenta el riesgo de que los sistemas de apoyo actuales (como un cierto número de becas) solo beneficien a los estudiantes más excelentes, y buscar los medios para promover la oportunidad de tener estudios superiores para todos.
- Promover sistemas para el reclutamiento de maestros y profesores para asegurar una menor rotación del personal escolar en las escuelas consideradas poco atractivas (parece que, idealmente, las escuelas deberían poder reclutar personal que explícitamente quiera trabajar allí), así como trabajar constantemente con programas de apoyo y motivación dentro de la escuela.

C. Acciones destinadas a aumentar la representación de los gitanos en las escuelas, en el contenido de la enseñanza y en el sistema educativo en general

- Examinar las posibilidades de capacitar y reclutar activamente a maestros y otros modelos a seguir de origen romaní en las escuelas, de manera generalizada y no solo con la función de mediadores culturales. Inicialmente, el enfoque aquí debe ser apoyar y atraer a los estudiantes gitanos para que accedan a los programas universitarios para futuros maestros.
- Incluir formación y concienciación sobre la diversidad cultural y étnica en los programas universitarios para futuros maestros.
- Promover y fomentar la formación continua y la sensibilización sobre diversidad e inclusión para todos los docentes.
- Brindar a los maestros de escuelas con una alta proporción de estudiantes gitanos información sobre la situación de vida de las comunidades gitanas de la zona, para mejorar la comprensión de la escuela sobre los factores que pueden influir en la participación de las familias y en el rendimiento de los alumnos.

- Finalmente, es necesario aumentar la visibilidad de la cultura e historia gitanas como parte de la cultura e historia nacionales, de manera normalizada; por ejemplo, incluyendo autores y artistas gitanos entre otros escritores y artistas nacionales, o hablando también sobre la persecución del pueblo gitano a lo largo de los siglos y de las víctimas gitanas del holocausto en las clases de historia. Esto se debería tener en cuenta en todas las escuelas y no solo en aquellas con una alta proporción de alumnos gitanos, considerando que es necesario fomentar actitudes positivas e inclusivas hacia los gitanos entre la población mayoritaria, para prevenir y combatir las prácticas discriminatorias persistentes.

Promovent expectatives realistes: la inclusió dels gitanos en el sistema educatiu català

Introducció: el projecte Vakeripen

Vakeripen (*Roma inclusion in education: Fostering constructive attitudes and good practices in the Barcelona area*) és una col·laboració entre el grup de recerca GRITIM de la Universitat Pompeu Fabra i les associacions gitanes Fundació Privada Pere Closa i Rromane Siklövne, amb el suport de l'Ajuntament de Barcelona com a *partner* associat. L'objectiu del projecte, que es va concloure al juny de 2018, era promoure la inclusió en l'educació dels nens gitanos a Barcelona a través del diàleg entre les escoles i les famílies. En l'idioma romaní, la paraula *vakeripen* significa "conversa". En aquest idioma, és el terme més proper a *comunicació*, que és un concepte clau en aquest projecte. En la literatura sobre educació, és àmpliament reconegut que la comunicació entre professors i famílies és un element fonamental per a l'èxit educatiu.

El projecte ha combinat la recerca amb la implementació pràctica, amb l'objectiu de millorar el treball en aquest camp, tant empíricament com teòricament, per desenvolupar mètodes sostenibles contra l'exclusió i el fracàs escolar que afecten la població gitana de manera desproporcionada.

Per obtenir més detalls sobre la implementació i les activitats del projecte, així com sobre les nostres feines de recerca, consulteu-ne l'informe complet a: <https://www.upf.edu/documents/8396374/0/VAKERIPEN/aaae89a1-6aaa-997a-d199-45f91d83b671>

Principals resultats i conclusions

Del nostre estudi empíric es desprèn que les famílies gitanes que van participar en el projecte, contràriament a la percepció generalitzada, no tenien expectatives baixes sobre l'educació dels seus fills. No obstant això, sovint experimenten una falta de recursos, i una precarietat econòmica i laboral, que planteja obstacles per a la seva

capacitat de donar suport als projectes educatius dels seus fills tant com volguessin. A més, les seves freqüents experiències de discriminació en la societat en general, i al mercat laboral en particular, poden influir negativament en la seva percepció que els assoliments escolars puguin afavorir la mobilitat social. Les vuitanta famílies que van participar en el nostre projecte volen que els seus fills continuïn estudiant i que "tinguin una vida millor que ells". No obstant això, són molt conscients del fet que la seva falta de recursos econòmics pot dificultar-los, per exemple, pagar els costos relacionats amb els projectes educatius.

Entre les escoles, al seu torn, trobem que les expectatives sobre els resultats educatius dels alumnes gitanos eren, en línia general, baixes, encara que existeixen diferències importants entre escoles i entre els professors dins d'una mateixa escola. Els professors entrevistats sovint van afirmar sentir-se frustrats, ja que perceben que les famílies gitanes no estan prou involucrades o interessades en l'educació dels seus fills. En algunes escoles i entre alguns mestres, trobem una actitud que es pot descriure com de resignació pel futur dels nens gitanos. Sembla que el professor individual i el seu nivell de participació són fonamentals a l'hora de donar suport als alumnes i motivar-los, d'acord amb recerques anteriors que destaquen que el suport dels mestres és particularment important quan els nens/joves provenen d'entorns socialment vulnerables³.

No obstant això, les actituds del personal de les escoles són també clarament un reflex dels factors estructurals que condicionen el seu treball diari. Així, van declarar que els dèficits en temps i pressupost feien pràcticament impossible atendre les necessitats dels alumnes. La pressió per cobrar a les famílies el material o les despeses escolars també va induir les escoles, en diversos casos, a imposar "càstigs" quan les famílies no pagaven a temps –com negar la participació dels nens en excursions i festes escolars–, la qual cosa va tenir efectes molt negatius en la relació entre escola i famílies afectades. A més a més, algunes escoles han trobat mètodes alternatius per evitar aquestes pràctiques.

En general, ens adonem que existeix una gran necessitat de millorar l'entesa mútua entre escoles i famílies. A més, els mestres perceben que sovint han de realitzar

³ Bereményi, B.Á & Carrasco, S. (2015) Interrupted Aspirations: Research and Policy on Gitano Education in a Time of Recession in Spain. *Intercultural Education* Volume 26.1; and Bereményi, B.Á & Carrasco, S. (2017) Bittersweet success. The impact of academic achievement among the Spanish Roma after a decade of Roma inclusion, in *Second International Handbook of Urban Education*. Springer. Eds. William T. Pink, George W. Noblit.

"treball social" en lloc de dedicar-se a ensenyar: en aquestes escoles hi ha molts alumnes que no tenen les necessitats bàsiques cobertes, i atendre-les significa dedicar menys temps per a l'ensenyament, la qual cosa afecta seriosament els processos d'aprenentatge a les escoles desfavorides.

Una altra descoberta central és que existeix una falta de representació dels gitanos a les escoles, la qual cosa contribueix a una manca d'identificació dels nens i les seves famílies amb la mateixa escola i el sistema educatiu. Els alumnes gitanos rars vegades es troben amb adults amb els qui s'identifiquin i que tinguin estudis superiors i una ocupació estable; no hi ha professors gitanos a les escoles, la història i la cultura gitanes poques vegades s'esmenten a classe i, en general, no es reconeix la contribució del poble gitano a la cultura nacional. En general, els nens gitanos i les seves famílies no veuen gairebé mai que una imatge positiva de la seva pròpia cultura o poble sigui transmesa per la societat majoritària. Per augmentar la identificació de la comunitat gitana amb l'escola i la societat majoritària en general, sembla necessari visibilitzar la cultura i la història gitanes en el currículum escolar (per tant, no només a les escoles amb una alta proporció d'estudiants gitanos). També seria molt positiu treballar activament per reclutar mestres i altres referents d'origen gitano (més enllà dels mediadors escolars actuals), perquè els gitanos estiguin presents de manera integrada i no solament amb un paper de mediador.

Per tant, arribem a la conclusió que és essencial treballar activament per augmentar les expectatives del personal escolar sobre els alumnes gitanos. És absolutament fonamental que creguin en aquests alumnes i que puguin transmetre'ls unes expectatives positives. També és important continuar treballant en les expectatives de les famílies i promoure que aquestes expectatives siguin realistes. Per fer-ho, les escoles poden necessitar millorar i desenvolupar estructures de suport i informació sobre possibilitats futures: programes de mentoria, informació pràctica i detallada sobre beques per a estudis superiors, com accedir a diferents professions, etc., per als nens i les nenes, així com per a les seves famílies (particularment cabdal a l'escola secundària per motivar els alumnes que potser volen continuar estudiant però que no estan segurs de la utilitat d'aquests estudis o, en general, de com aconseguir un futur millor).

En general, considerem necessari tenir una visió més profunda i completa sobre el fracàs escolar, tenint en compte, per exemple, quines són les raons subjacents quan un nen no va a escola o no arriba al nivell esperat d'assoliments educatius. Sobre la base del nostre estudi empíric, considerem que el que l'escola pot percebre com a falta d'interès o

participació pot reflectir simplement una situació de vida difícil de sostenir. Per això, sembla necessari abordar la situació dels alumnes gitanos i les seves famílies a diversos nivells per fomentar i millorar realment el seu rendiment escolar:

- i. Nivell estructural: per exemple, avaluar la intervenció dels serveis socials (perquè els docents no hagin de realitzar el seu treball) i els protocols per reduir l'absentisme (hi ha indicis que no es fa prou seguiment en aquests casos); els recursos per a les escoles amb necessitats especials, i, des d'un punt de vista més general, el treballa per millorar les perspectives econòmiques i laborals i la mobilitat social en aquestes zones.
- ii. Nivell interpersonal: amb consciència, comprensió i flexibilitat, les escoles poden treballar per trobar canals viables de comunicació, fins i tot si això pot significar haver de reconsiderar les normes i les pràctiques actuals; per exemple, trobar formats alternatius per a reunions individuals amb famílies fora de la programació estàndard. És important que tots els mestres i la resta de personal escolar rebin formació i conscienciació sòlides per assegurar-se que les seves actituds cap a les famílies romaníes són igualitàries i inclusives sempre.

Sobre la base d'aquests resultats, hem formulat algunes recomanacions perquè es tinguin en compte a escala local, nacional i europea per desenvolupar polítiques en aquest àmbit.

Recomanacions polítiques destinades a promoure la inclusió del poble gitano en el sistema educatiu català, i en general

A. Accions destinades a impulsar que les escoles promoguin expectatives altes (tant entre el personal docent com entre els alumnes)

- Integrar (*mainstreaming*) el treball actiu i concret per augmentar les expectatives dels alumnes a través de les activitats a les aules, complementades amb informació directa i contínua a les escoles de primària i secundària sobre estudis superiors, diferents professions i com arribar-hi.

- Implementar programes de mentoria a les escoles; beques o altres fons per a material escolar, ordinadors, etc., si així ho requereix l'educació per garantir que a cap nen li faltin les eines necessàries per seguir el currículum escolar.
- Donar prioritat i visibilitat al tema "Què vols ser quan siguis gran?" i promoure una imatge positiva dels estudis superiors i la vida professional des d'una edat primerenca, evitant en tot moment reproduir estereotips sobre "professions gitanes" específiques.
- A les escoles on el personal creu que el nivell educatiu ha de ser més baix que el de la mitjana, ja que una part considerable d'alumnes no assisteix a classe regularment o no segueix el curs, sembla fonamental trobar formes alternatives de donar suport a aquells que tenen més expectatives, sense deixar enrere els altres.

B. Accions destinades a augmentar el suport als gitanos en el sistema educatiu

- Revisar els sistemes actuals de suport educatiu addicional; per exemple, tractant d'ajustar els horaris a les necessitats de les famílies.
- Intentar, en la mesura del possible, evitar posar deures, ja que tendeix a constituir un desavantatge per als nens sense suport familiar adequat i, per tant, augmenta la desigualtat entre els alumnes.
- Revisar l'ús dels recursos a les escoles públiques, que se suposen que són gratuïtes però, en la pràctica, no (despeses de material escolar, aliments, activitats esportives, excursions, etc.) i la distribució de recursos entre les escoles amb més o menys necessitats.
- Ajudar les famílies a crear l'AMPA on no n'hi hagi cap, per trobar una manera formal de canalitzar les seves preocupacions i augmentar la seva influència en els contactes amb l'escola i altres institucions.

- Revisar la segregació entre escoles i els efectes que l'actual sistema d'admissió d'alumnes a diferents escoles pot tenir a l'hora d'augmentar-la o disminuir-la.
- Tenir en compte el risc que els sistemes de suport actuals (com un cert nombre de beques) només beneficiïn els estudiants més excel·lents, i buscar els mitjans per promoure l'oportunitat de tenir estudis superiors per a tots.
- Promoure sistemes per reclutar mestres i professors per assegurar menys rotació del personal escolar a les escoles considerades poc atractives (sembla que, idealment, les escoles haurien de poder reclutar personal que, explícitament, vulgui treballar-hi), així com treballar constantment amb programes de suport i motivació dins de l'escola.

C. Accions destinades a augmentar la representació dels gitanos a les escoles, en el contingut de l'ensenyament i en el sistema educatiu en general

- Examinar les possibilitats de reclutar activament mestres i altres models per seguir d'origen romaní a les escoles, de manera generalitzada i no solament amb la funció de mediadors culturals. Inicialment, l'enfocament hauria de ser donar suport als estudiants gitanos i atreure'ls perquè accedeixin als programes universitaris per a futurs mestres.
- Incloure formació i conscienciació sobre la diversitat cultural i ètnica als programes universitaris per a futurs mestres.
- Promoure i fomentar la formació contínua i la sensibilització sobre diversitat i inclusió per als docents.
- Brindar als mestres d'escoles amb una alta proporció d'estudiants gitanos informació sobre la situació de vida de les comunitats gitanes de la zona per millorar la comprensió de l'escola sobre els factors que poden influir en la participació de les famílies i en el rendiment dels alumnes.
- Augmentar la visibilitat de la cultura i la història gitanes com a part de la cultura i la història nacionals, de manera normalitzada; per exemple, incloent autors i

artistes gitanos entre altres escriptors i artistes nacionals, o parlant també sobre la persecució del poble gitano al llarg dels segles i de les víctimes gitanes de l'holocaust a les classes d'història. Això s'hauria de tenir en compte en totes les escoles i no només en aquelles amb una alta proporció d'alumnes gitanos, considerant que és necessari fomentar actituds positives i inclusives cap als gitanos entre la població majoritària, per prevenir i combatre les pràctiques discriminatòries persistents.